

11. ORGANIZACJA PAŃSTWA PIERWSZYCH PIASTÓW

1. W 1000 r. obszar Polski liczył ok. 250 tys. km² i był zamieszkały przez około 1 milion ludności. Ziemie polskie były porośnięte gęstymi lasami i tylko w 1/3 wykorzystywane pod uprawy. Zamieszkane były głównie doliny rzek.

2. Ludność

a) podział ludności

- olbrzymia większość ludności to wolni chłopcy = **kmiecie** lub „wolni dziedzice”.
- **ludność niewolna** – jeńcy wojenni, czeladź. Ludność ta była zależna od księcia lub od możnych.
- **możni** – ludność wywodząca się od starszyny plemiennej; pochodzili z niej dostojnicy książęcy. Ludność ta żyła z danin składanych księciu.
- **duchowieństwo** – bardzo nieliczne w początkach istnienia państwowości polskiej. Od XI w. książę nadaje Kościołowi ziemie na terenie kraju.

b) obowiązki ludności

Cała ludność była zobowiązana do płacenia podatków na rzecz księcia i Kościoła. Były to:

- **daniny** – obowiązek oddawania określonej ilości towarów naturalnych, takich jak: zboże, bydło, nabiał, воск, miód, skóry itp.
- **posługi** – obowiązkowe prace na rzecz państwa = księcia zwane inaczej ciężarami prawa książęcego. Były to np.:
 - przewóz – dostarczanie wozów z końmi lub wołami do transportowania towarów lub księcia itp.
 - budowa i reparacje grodów, przesiek w lasach itp.
 - budowa dróg, grobli itp.
- **dziesięcina** – podatek na rzecz Kościoła, który wynosił 10 część zbiorów.

Z podstawowych danin i ciężarów prawa książęcego była zwolniona **ludność służebna**, która zamieszkiwała w osadach służebnych w bezpośredniej bliskości grodu. Ludność służebna była zobowiązana do wykonywania określonych prac na rzecz grodu; każda osada służebna była w czymś wyspecjalizowana. Nazwa osady wskazywała jaką czynność jej ludność wykonuje: Piekary – dostarczały pieczywa do grodu, Kuchary – ludność gotowała na rzecz grodu, Świniary – hodowała świnie, Koniary – hodowała konie, Grotniki – dostarczały grotów dla drużyny grodu itp.

3. Gospodarka.

- Państwo polskie było **państwem rolniczym**. Podstawą utrzymania była uprawa roli i hodowla. Handel istniał w formie wymiany towarowej – pieniądz był praktycznie nie znany. Poszczególne gospodarstwa były prawie samowystarczalne: oprócz uprawy roli, chłop wykonywał większość potrzebnych narzędzi, w każdym gospodarstwie tkano płótno i lepiono garnki. Jeżeli potrzebowały soli bądź produktów, których nie potrafiono samodzielnie wyprodukować (np. podkowy) kupowano je oferując towar za towar. Podstawowym towarem wymiennym było płótno, bursztyn, zboże. Ludność nie zamieszkiwała zwarto terenów – była rozproszona ze względu na warunki naturalne (lasy, bagna itp.)
- Państwo polskie było **państwem patrymonialnym** – stanowiło własność panującego, który z ziemią i poddanyimi mógł zrobić co chciał. Początkowo władca niechętnie nadawał ziemię. Dopiero pod koniec XI wieku nadawanie ziemi możnym czy Kościołowi stało się normą. Oprócz księżę miał wyłączne uprawnienia do: bicia monety, pobierania ceł, organizowania targów, wydobywanie i handel solą, polowania na grubego zwierza (tury, niedźwiedzie, dziki, jelenie itp.). Wyłączne uprawnienia księcia nazywano regaliaми.

Regalia – przywileje panującego w niektórych dziedzinach gospodarki, np. monopolistyczne prawa do czerpania określonych dochodów z bicia monet, eksploatacji kopalń. W Polsce Piastów regaliaми nazywano także należne panującym oraz ich służbie świadczenia; wśród nich wysuwały się posługi transportowe i komunikacyjne (przewóz, powóz, podwoda) oraz stacje czyli stan (obowiązek goszczenia panującego, jego służby i zwierząt), przekształcony potem w stałą daninę; obejmowały one również świadczenia natury wojskowej (zaopatrywanie grodów, pospolite

ruszenie), związane z utrzymaniem bezpieczeństwa publicznego, usługi łowieckie oraz poradnie (podymne).

4. Władza.

a) Na czele państwa polskiego stał **książę lub król** posiadający najwyższą władzę wojskową, prowadził samodzielną politykę wewnętrzną i zagraniczną. Charakter doradczy miała **rada królewska** złożona z najważniejszych **urzędników państwowych** (głównie możnych):

- **palatyn** = wojewodę – zastępował księcia podczas jego nieobecności; dowodził wojskiem i zarządzał krajem
- **kanclerz** – prowadził kancelarię książęcą (duchowny)
- **cześnik** – opiekował się piwnicą panującego
- **stolnik** – opiekował się stołem (spiżarnią panującego)
- **komornik** – pełnił funkcje skarbnika.

b) Oprócz tego w państwie polskim funkcjonował **wiec** = zgromadzenie ludzi wolnych, który również miał charakter doradczy. Z jednej strony władca musiał się liczyć ze zdaniem możnych i wiecu, z drugiej wszystkie decyzje podejmował samodzielnie. Im większą charyzmą odznaczał się książę tym mniej do powiedzenia mieli możni i wiec. Jest to widoczne zwłaszcza podczas panowania Bolesława Chrobrego, który znacznie ograniczył rolę rady i wiecu. Władza księcia nie opierała się jedynie na urzędnikach centralnych.

c) **Administracja terytorialna opierała się na systemie grodowym.** Cały kraj był podzielony na okręgi grodowe zarządzane przez pana grodowego = **kasztelana**, który zarządzał okręgiem wokół grodu, ściągając daniny, sprawował sądy w swoim okręgu, zwoływał pospolite ruszenie w przypadku zagrożenia i pilnował porządku. **Gród** to warownia drewniano-ziemna o charakterze obronnym, która stanowiła centrum okręgu grodowego; zarządzał nią kasztelan. W państwie polskim było około 70 grodów. Władca nie miał stałej stolicy i wraz ze swym dworem jeździł po całym kraju od grodu do grodu – żaden gród nie był w stanie utrzymać księcia z dworem i drużyną przez cały rok. Dzięki objazdom książę kontrolował swoich urzędników i mógł wysłuchać skarg poddanych oraz sprawować sądy.

5. Wojsko.

Za panowania pierwszych Piastów siłą zbrojną była **drużyna**, której drużynnicy wraz z rodzinami byli na całkowitym utrzymaniu księcia. Wyszkolona drużyna pełniła funkcje gwardii przybocznej księcia, stanowiła załogę grodów, a także była trzonem armii podczas wojny. Ponieważ w skład drużyny wchodziła „zawodowi” wojowie, to właśnie drużyna brała udział w wyprawach poza granice kraju, a poszczególni wojowie mieli udział w łupach wojennych – mogli się szybko wzbogacić. W przypadku wojny książę zwoływał również **pospolite ruszenie**, czyli wszystkich wolnych mężczyzn mogących nosić broń.

Organizacja sił zbrojnych uległa zmianie za panowania **Kazimierza Odnowiciela**, który **wprowadził system feudalny**: zlikwidował drużynę, która stanowiła zbyt duże obciążenie finansowe dla skarby książęcego; **nadał rycerzom ziemię**, z której musieli się utrzymać, wyposażać (koń bojowy, broń), skompletować oraz wyszkolić poczet zbrojnych. Zgodnie z prawem rycerskim rycerz musiał się stawić na każde wezwanie księcia.